

De toekomst naar voren halen

Werken aan Transitie in de Systeeminnovatieprogramma's

Dr. ir. J. (José) V. M. Vogelesang
jose.vogelezang@wur.nl

Plant Sciences Group – Wageningen UR

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING

WAGENINGEN UR

Achtergrond: Transitiebeleid in Nederland

- Nationaal Milieubeleidsplan 4 (2001):
 - “Bij ongewijzigd beleid zal in 2030 de natuur en de biodiversiteit in ons land sterk onder druk staan door verdroging, verzuring en vermesting. De landbouw is een belangrijke veroorzaker van deze problemen. Alleen een grote omslag, ofwel transitie, kan het tij keren.”

Achtergrond: Transitiebeleid in Nederland

- Vier Transitiedomeinen:
 - Duurzame energiehuishouding (Min. Economische Zaken)
 - Duurzame mobiliteit (Min. Verkeer & Waterstaat)
 - Biodiversiteit en Natuurlijke hulpbronnen (Min. Ontwikkelingssamenwerking)
 - **Duurzame landbouw (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit)**
- Coördinatie door Ministerie VROM (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer)

Opdracht van LNV aan Wageningen UR (2002-2005)

- Ambitie: realiseren van **nieuwe toekomstgerichte bedrijfsconcepten** en integrale strategieën voor duurzame landbouw (bedrijf en keten)
 - Integrale aanpak op bedrijfsniveau op snijvlak van keten en gebied
 - “Bedrijf en ondernemer centraal”
- Omvang:
 - Plantaardige sectoren € 8.000.000,- per jaar
 - Veehouderij sectoren € 4.000.000,- per jaar
- -> Trendbreuk met optimaliserend onderzoek

Inspirerende toekomstbeelden 2030

- Aanpak via (beproefde) DT0 techniek beginnend met een **Strategische probleemoriëntatie**:
- Interviews met ca. 50 stakeholders uit diverse geledingen (ondernemers, ketenpartijen, beleid, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen)
 - Gewenste toekomstbeelden, een generatie verder
 - Drijfveren
 - Draagvlak

Resultaten interviews: Twee beelden

- Kleinschalig
- lokale oriëntatie
- verweven functies
- Grootschalig
- mondiale oriëntatie
- gescheiden functies

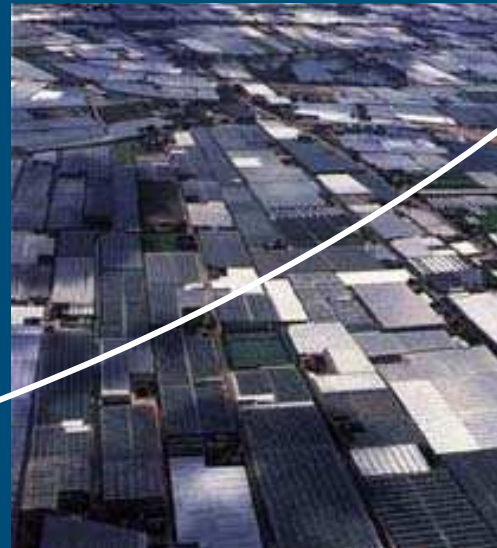

Two beelden verweven

- Kleinschalig
- lokale oriëntatie
- verweven functies

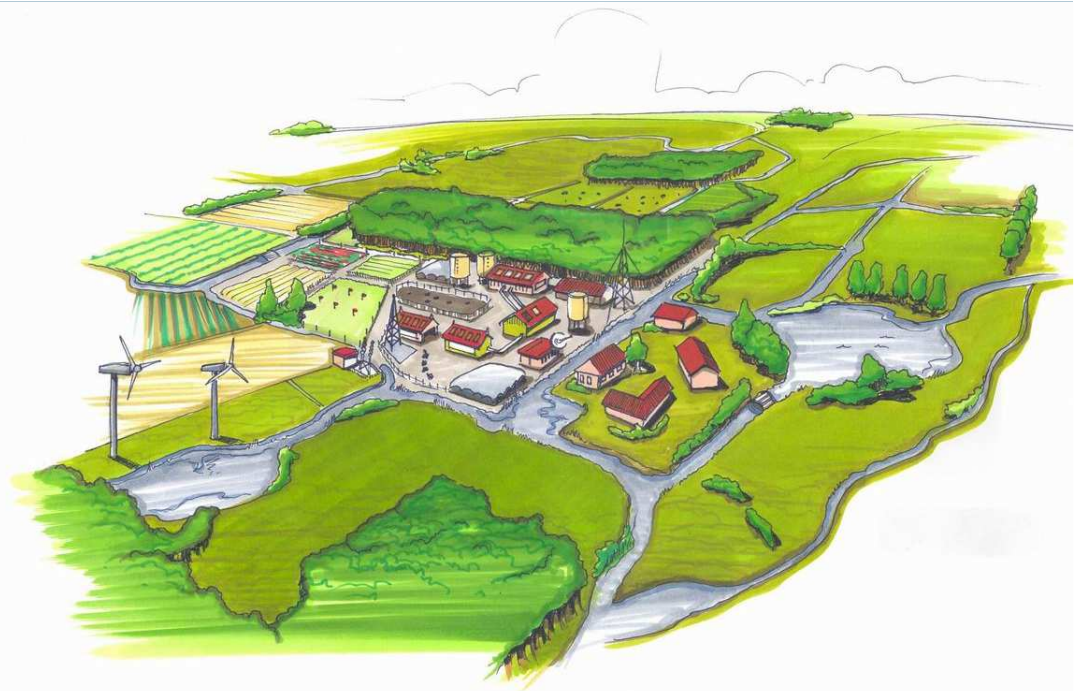
- Grootschalig
- mondiale oriëntatie
- gescheiden functies

Toekomstbeelden

2030

- Duurzaam op alle fronten
- Verweving met andere functies

Nieuw:

- Betaalmechanismen
- Samenwerkingsvormen
- Producten & gewassen

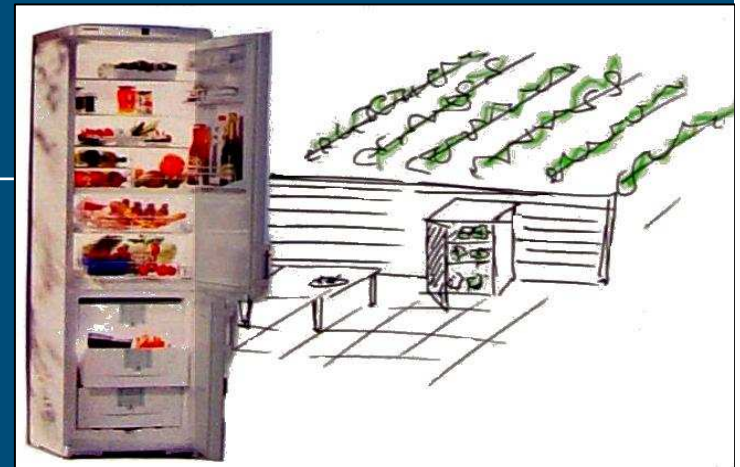

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING
WAGENINGEN UR

Stedelijke ringen, van binnen...

■ Centrumring

- Geen landbouw, wel beleving op versmarkten en gemak door 'zelfdenkende' koelkasten

■ Kinderring

- Kleinschalige landbouw: educatie, zorg, aankleding, entertainment, aantrekkelijk voor gezinnen
- Financiën door zorgverzekeraars en buitenring (etalage functie), publieke middelen?

...naar buiten

- Rood, groen en blauw
 - Stad+groen+water
 - Multifunctioneel, regionale productie
- Ketenproductie en integratie
 - Productiegericht

Toekomstbeelden Glastuinbouw

Kas in de stad:

- Functiecombinaties
- Teelt op bestelling
- Markt- en ontmoetingsplaats

Stad onder kas:

Symbiose van functies onder hetzelfde dek

Kas onder de stad:

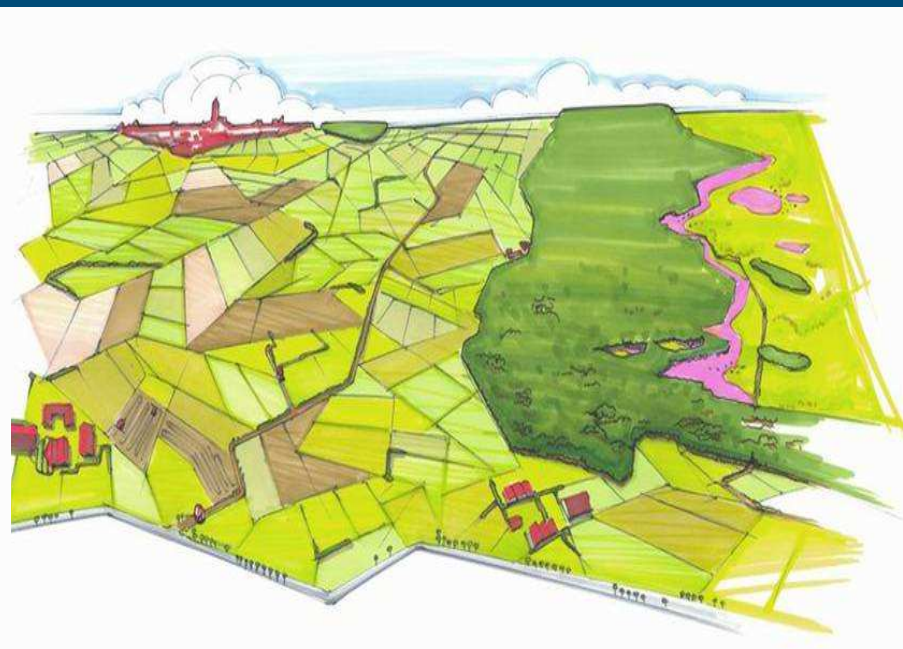
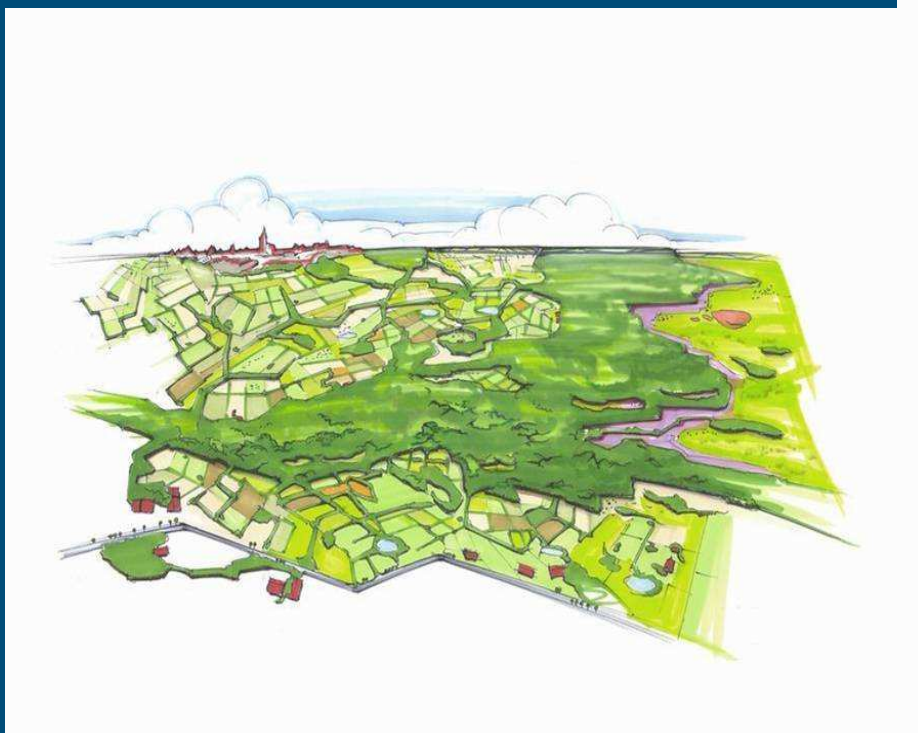
- Ruimtebesparing
- Beheersbaar klimaat
- Mobiel teeltsysteem

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT &

Multifunctionele landbouw

Natuurgerichte
gebiedsinrichting

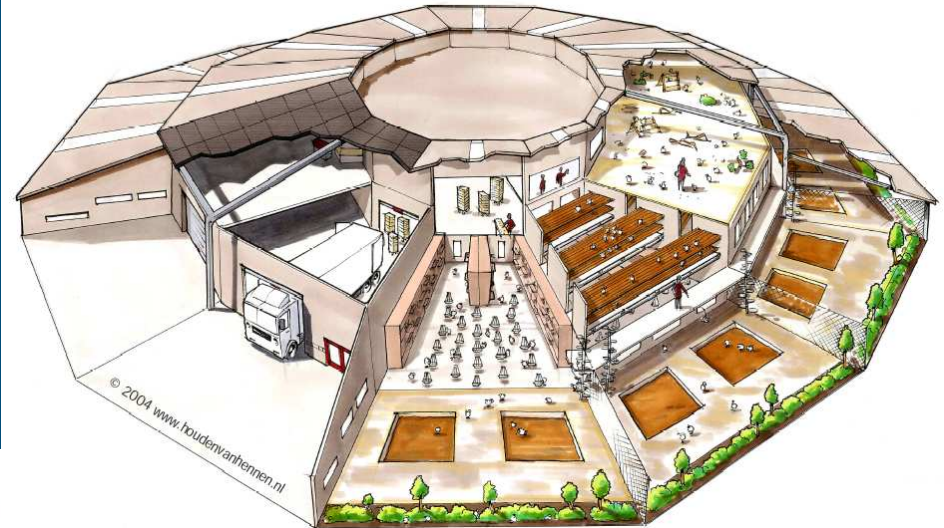
Productiegerichte
gebiedsinrichting

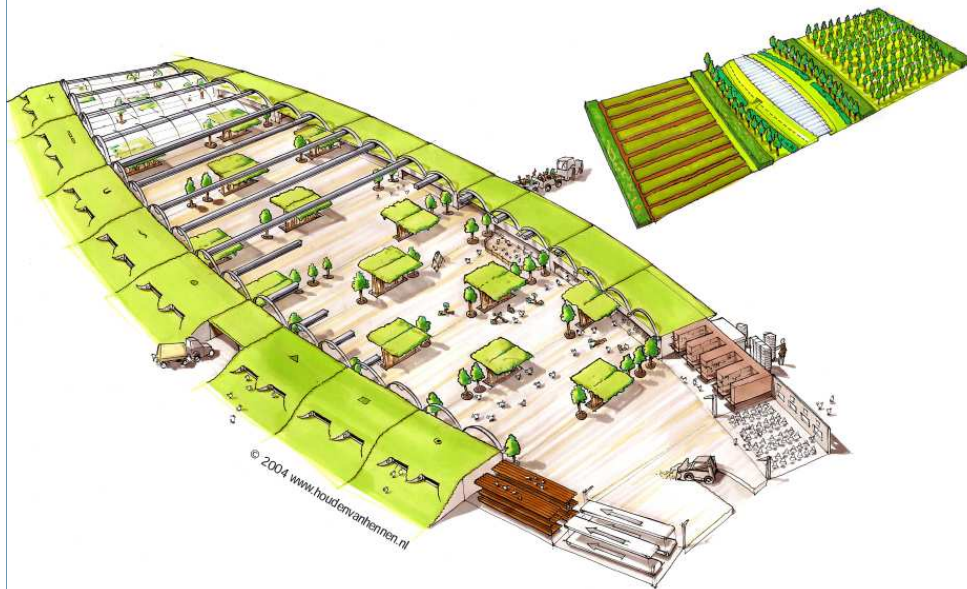
PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING
WAGENINGEN UR

Toekomstbeelden Veehouderij: Houden van Hennen

Het Rondeel

De Plantage

Benoemen Transitiepunten

■ **Duurzaamheid**

- Water, bodem, lucht, energie, biodiversiteit
- Sluiten van kringlopen, aansluiten bij stedelijke stromen

■ **Planologie**

- Integreren functies productie en stad
- Herinrichting van de ruimte

■ **Economische en maatschappelijke haalbaarheid**

- Samenwerkingsvormen: set van afspraken en regels
- Betalingsmechanismen

Starten Innovatie-experimenten

■ De Smaak van morgen

■ Uitgangspunten concept:

- 'Proof of principles' voor o.a. overbodig maken van pesticiden, teeltmechanisering in kleinschalige systemen, agrobiodiversiteit, nieuwe teelten.....
- Vanaf maatschappelijk perspectief: burgers willen genieten van landbouwlandschappen

■ Aanpak:

- Project laten fungeren als spin-in-het-web waaromheen nieuwe netwerken ontstaan met trekkracht vanuit gebruikersgroepen: landbouwbedrijfsleven en maatschappij; laten ontstaan van dynamiek

■ Resultaten / spin-off:

- Brochure Stadslandbouw -> gids voor beleidsmakers en ondernemers
- Almere - Oost

Pilot Agromere

- Situatie: claims door diverse stakeholders
 - Woningbouw, recreatie, natuur (EHS), water (buffer), landbouw, archeologen, infrastructuur (650 ha industrie)
- Onderzoek naar meerwaarde stadslandbouw
 - Enquete onder 340 inwoners
 - -> in kaart brengen onzekerheden en scenario's met stakeholders
 - -> maquette (studenten)

Innovatie-experimenten

■ Kas in de stad

■ Uitgangspunten concept:

- Op grens van stad en land functiecombinaties van glastuinbouw met waterberging, recreatie, woningbouw, groenvoorziening etc..
- Vanuit perspectief van schaarse ruimte en nieuwe duurzame concepten (knelpunten arbeid, energie)

■ Aanpak:

- Aansluiten bij gebieden met ingrijpende herstructureringsopgaven: visievorming RO, netwerkvorming -> kennisagenda

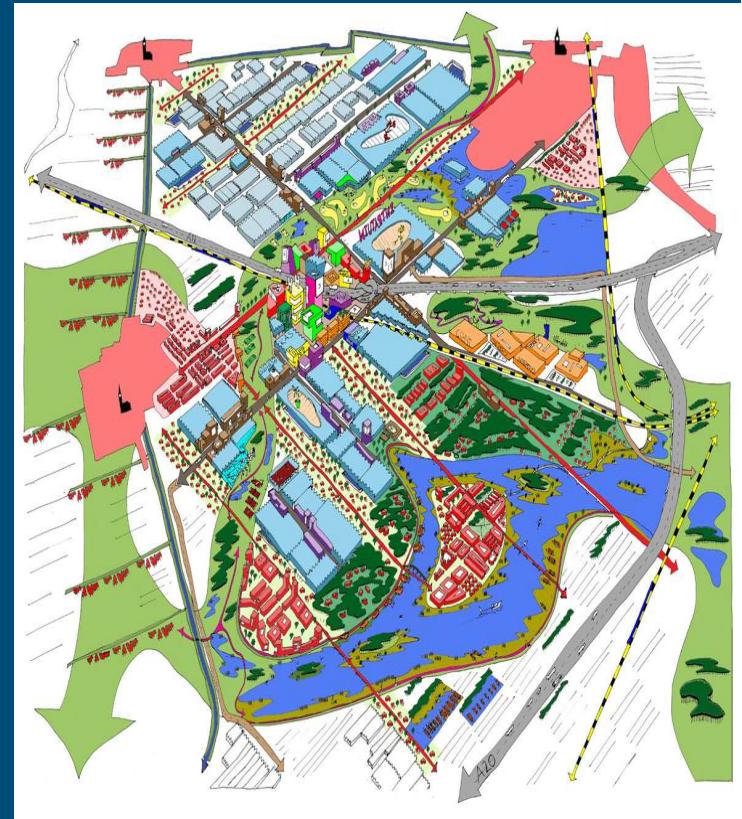
■ Resultaten / spin-off:

- Zuidplaspolder bij Gouda

Pilot Zuidplaspolder

- Interviewronde en workshop met stakeholders -> toekomstbeeld “Stedelijke Tuinbouwproductieparken”
 - **Zuidplaspolder** één van casussen
- Situatatie: 300 ha glas; 200 ha nieuw
 - clustergewijs 800x800m
 - Snelheid <-> ambitieniveau
 - Energieleverancier Waddinxveen (tender)
- Opstellen PvE voor inrichting (tbv ontwerp bureaus)
- Opstellen van Kennisagenda

Innovatie-experimenten

■ Maashorst

■ Uitgangspunten concept:

- Voorbeeldgebied met spanning tussen landbouw, natuur en recreatie; twee reconstructiegebieden, drie gemeenten, twee waterschappen

■ Aanpak:

- Opstellen toekomstvisie 2030 met stakeholders -> transitiepunten benoemd-> gebiedsprogramma -> uitgewerkte projectideeën gezamenlijk uitvoeren

■ Resultaten / spin-off:

- Vereniging Maashorstboeren (boeren, burgers, gemeentes)
- Net van wandelpaden; landschapsmaïs; buurtschapsnatuurplannen; 'regionale boerderij' etc..

Innovatie-experimenten

■ Houden van Hennen

■ Uitgangspunten concept:

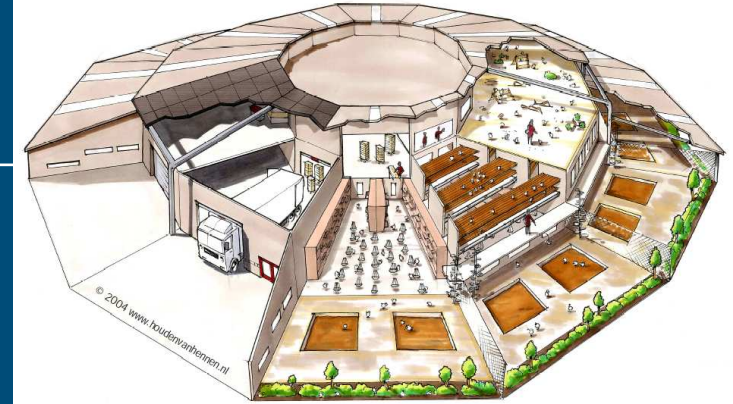
- Welzijnsvriendelijke houderijsystemen; nieuwe ketens en samenwerkingsverbanden met koppeling tussen marktconcept en houderijsysteem; differentiatie in marktsegmenten

■ Aanpak:

- Interactief ontwerp toekomstbeeld (ook kinderen) -> PvE
- Ontlokken niche door publiciteit en road show

■ Resultaten / spin-off

- 4 boeren geïnteresseerd met 4 verschillende uitwerkingen van marktconcept – houderijsysteem voor specifieke consumentgroepen
- “Rondeel” beschermd door pak station voor verdere vermarkting

Innovatie-experimenten

■ Comfort class houderij

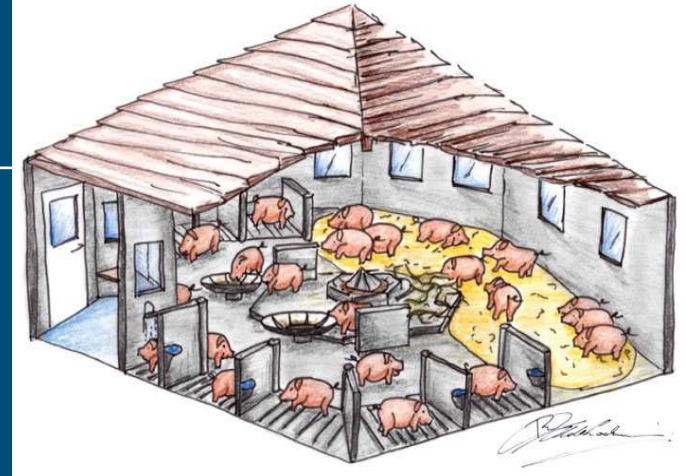
- Concept varkenshouderij gebaseerd op 10 welzijnsbehoeften varken (natuurlijk gedrag)

■ Aanpak:

- Via aanlokkelijk toekomstbeeld het realiseren van adoptie door de praktijk

■ Resultaten / spin-off

- Adoptie door Dierenbescherming en LTO -> Proof of principle gebouwd op locatie ROC Raalte -> veelbelovend
- Individuele boeren volgen principe

Veranderend LNV-beleid.....

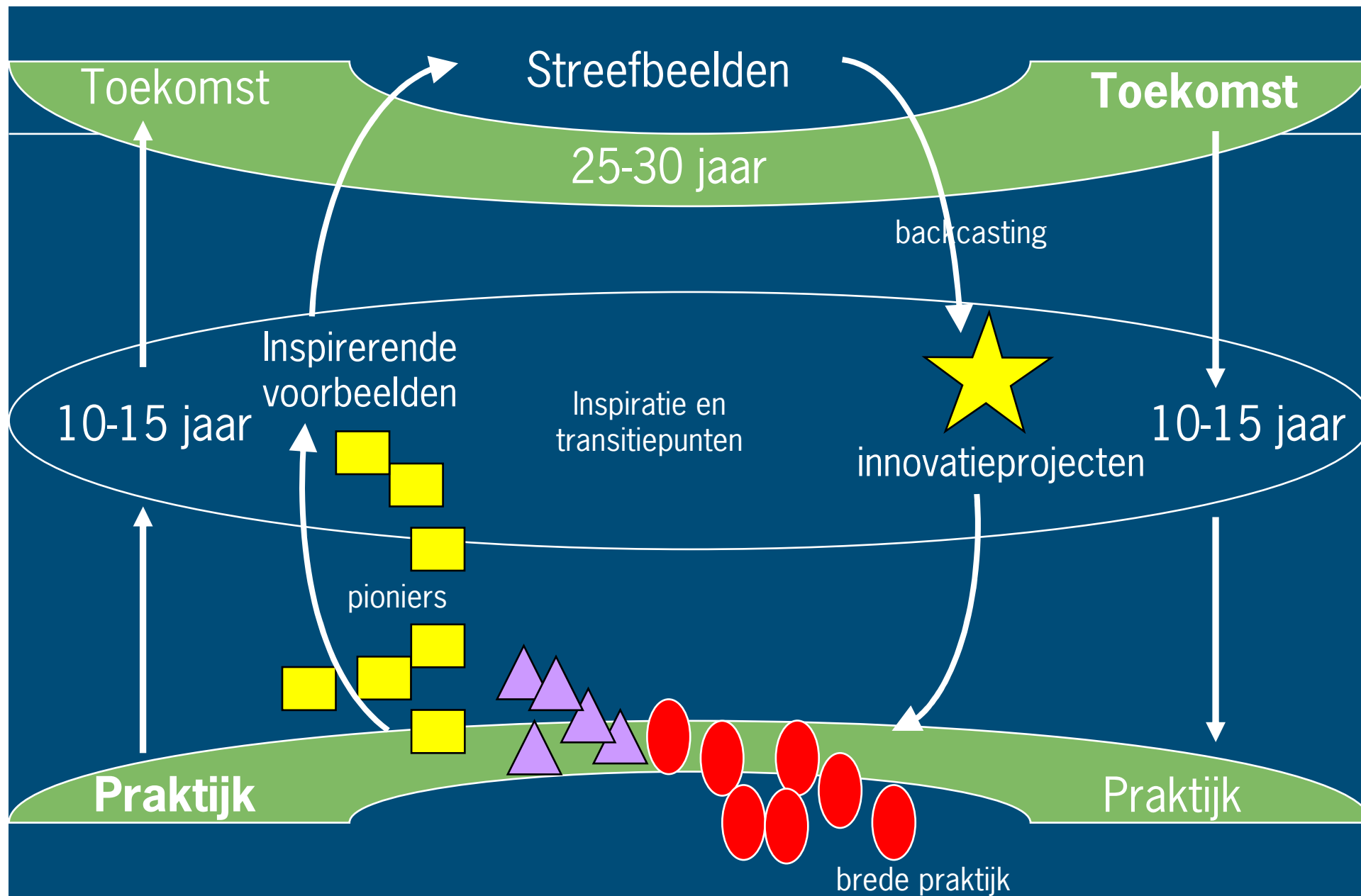
- Aanvankelijk:
 - LNV legt regisseursrol bij kennispartijen met name gericht op schetsen van toekomstperspectieven
- In 2004 : “Van zorgen voor naar zorgen dat”
 - -> ondernemers / sectoren hebben de lead
 - -> LNV heroriëntatie op rol en verantwoordelijkheid
- In 2005: “Kiezen voor landbouw”
 - Groter, Beter, Anders

Transitie- en innovatieprocessen

- **Twee transitiepaden**
- Van Toekomst naar praktijk
 - Vernieuwde Innovatie-experimenten (pre-competitief, middellange termijn)
 - Coalitievorming en stimuleren van Co-innovatie (incl €)
- Van Praktijk naar toekomst
 - Innovatienetwerken met pionierende voorlopers
 - Stimuleren van Co-innovatie (incl €)

Transitie: algemene inzichten

- Transitie vraagt om **procesgerichte sturing**:
 - Leren omgaan met onzekerheden door te werken met (meerdere) scenario's
 - Lange termijn denkkader voor afwegingen op korte termijn
 - Verbinden van schaalniveau's (multi-level):
 - Micro: vernieuwende experimenten
 - Meso: dominante structuren
 - Macro: mondiale trends
 - Gedeelde verantwoordelijkheid stakeholders (multi-actor)
 - Koppeling verschillende (beleids)terreinen (multi-domein)

Transitie Duurzame landbouw: nieuwe inzichten

- **LNV stimuleert én faciliteert**
- Steeds directere aansturing door stakeholders (verantwoordelijkheid; complexiteit)
 - Sturing kennisagenda (Bioconnect)
 - Nieuwe vormen van facilitering (netwerkenprogramma's)
- Creëren van experimenteerruimte ('status aparte')
- Doelgerichte stimulering: projecten (KaE), fondsen (€)
- Deelname als stakeholder in innovatie-experimenten

Transitie Duurzame landbouw: nieuwe inzichten

- **Wetenschap initieert én faciliteert:**
- In directe interactie met gebruikers en omgeving (uit de ivoren toren!)
- Door het ontwikkelen van nieuwe diensten,
 - joint-fact-finding, vraagarticulatie, faciliteren van leerprocessen, procesmanagement, netwerkopbouw etc...
- Vanuit een positie van gelijkwaardigheid
 - Bijeenbrengen van (impliciete) praktijkkennis + (expliciete) wetenschappelijke kennis

Transitie Duurzame landbouw: nieuwe inzichten

- Benutten van kansen vanuit sectoren, **met name pionierende ondernemers!**
- Door deze pioniers op te zoeken en hun kennis te bundelen:
 - Innovatienetwerk Multifunctionele Landbouw
 - SynErgie: kruisbestuiving tussen innovatoren, doorontwikkelen en verspreiden 1e volgers
 - Diverse netwerken Veehouderij
 -

Tot Slot

- www.syscope.nl
- www.verantwoordeveehouderij.nl

PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING

WAGENINGEN UR